

BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKALARI VE TÜRKİYE'DE BÖLGESEL DENGESİZLİĞİ AZALTMADA TEŞVİK UYGULAMALARININ ÖNEMİ

Doç. Dr. Kerim ÖZDEMİR*

1. GİRİŞ

Bölgeler arası gelişmişlik farkının varlığı, sadece ülkemize özgü bir sorun değildir. Sanayi devrimi ile başlayan ekonomik gelişme, bazı ülkelerde ve bu ülkelerin de bazı bölgelerinde ortaya çıkmıştır. Bütün bölgeler aynı anda ve aynı düzeyde gelişme gerçekleştirememişlerdir.

Söz konusu ülkelerde olduğu gibi, ülkemiz ve benzeri ülkelerde de uygun koşullara sahip bölgelerde ekonomik faaliyetler yoğunlaşırken, diğer bölgeler ise geri kalmışlardır. Fakat bölgeler arasında farklılığın yoğunluğu, gelişmiş ülkelere göre gelişmekte olan ülkelere (AGÜ) daha fazladır.

Ekonomik faaliyetlerin sanayileşme ile mekanda farklılaşmasının çeşitli nedenleri vardır. Bu nedenler tarihi, coğrafi, teknolojik ve beşeri nitelikli olmaktadır. Gelişme sürecinde, önemli ekonomik kaynaklara sahip, pazara yakın, ulaşım imkanları daha iyi olan bölgeler, diğer faktörleri de toplama işlevine sahip olduğundan geri kalmış bölgelerden daha hızlı gelişme göstermişlerdir.

Birinci Dünya Savaşı ertesinde bölgeler arası dengesizliği azaltıcı politikalar, gelişmiş ülkelerin hükümetlerinin programlarında yer almaya ve uygulanmaya başlamıştır. İzleyen dönemlerde de dengesizliği azaltacak politikalar, bu politikaların ilkeleri, amaçları ve araçlarıyla beraber çeşitli önlemler tartışma konusu olmuştur.

Bölgeler arası dengesizliği azaltıcı politikalar, uygun koşullara sahip bölgelerin, gelişmeleri durdurulmadan, geri kalmış bölgelerin daha hızlı gelişmelerini amaçlamaktadır. Bu amaçla uygulanan politikaların birbirini tamamlayan temel ilkelerinin başında, geri kalmış bölgelerde sosyal kârlılığı yüksek fakat uzun dönemde ekonomik olabilen yatırımların devletçe yapılması gelir. Ayrıca, ekonomik kalkınma hamlesi için gerekli kaynakları sürükleyici bir endüstri ile kalınmaya öncülük yapabilecek bazı merkezlere yönelmek (yani yapay kalkınma kutupları oluşturmak) ve çeşitli bölgesel kuruluş ve odalar aracılığı ile bölge insanlarının da kalkınmaya katılımını sağlamakta tamamlayıcı ilkeler olmaktadır.

Bu ilkelere uygun alınacak önlemler bölgeler arası dengesizliği azaltarak gelişmiş bölgelerde yığılma, yerleşim ve çevre kirliliği kaynaklı sorunları azaltacağı gibi, geri kalmış bölgelerde de göç, gelir eşitsizliği ve işsizlik sorunlarını ortadan kaldıracaktır. Böylece ülke genelinde ekonomik, bilhassa siyasi ve sosyal sorunların ortaya çıkması önlenmiş olacaktır.

Ayrıca, geri kalmış bölgelerin belli bir gelişmişlik düzeyine ulaşması, bu bölgelerin ekonomik kaynaklarının ülke ekonomisi ile entegre olmasını sağlayacaktır.

* SA. Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi.

Bu çalışmamızda konunun önemi ortaya konulduktan sonra bölgesel gelişme stratejileri kısaca ele alınmış, ekonomik gelişmeyi sağlama amacıyla uygulanan sanayi yatırım teşviklerinin etkinliği ortaya konulmaya çalışılmıştır.

2. BÖLGESEL GELİŞME POLİTİKALARI

Bölgesel gelişme politikaları, mekanda oluşan farklılaşmış ekonomik yapının gelişimini belli amaçlar doğrultusunda etkileyip yönlendirmek amacını taşımaktadırlar. Bu amaçla düzenlenen bölgesel politikalar yaklaşım olarak;

1. "bölge için bölgesel politika" veya

2. "ülke için bölgesel politika" olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Uygulamada, ülke ve bölge ekonomileriyle ilgili amaçlar arasında uzlaşma ve uyum sağlayıcı bir yol izlenmektedir. Bu nedenle de bölgesel politika amaçları, genel ekonomi politikalarından türetilmiş alt amaçlar olarak ortaya çıkmaktadır. (MGK. 1993, 48)

Genel ekonomi politikasından türetilen üç temel bölgesel politika amacı bulunmaktadır. Bunlar (Erkan, 1995, 230-234):

1. Büyüme: Bu amaçta genel ekonominin daha hızlı büyüebilmesi için, bölgelerde gelişme için uygun koşulların oluşturulmasına yönelmek söz konusudur. "Büyüme kutbu" yaklaşımı ile "yığılma ekonomileri" ve "bölgesel ihracat modelleri" bu stratejik yaklaşımın içeriğini oluşturmaktadır. Bunun için özel ve kamu yatırımlarının etkin koordinasyonu yoluyla üretim faktörlerinin optimal dağılımı amaçlanmaktadır.

2. İstikrar amacıyla bölgenin ekonomik yapısının arzulananda yönde etkilenmesi temel amaçtır. Bölgede ekonomik yapının çeşitlenmesini sağlayacak politikalara başvurulur. Bölge içinde istikrarın sağlanabilmesi için, bir yandan krizlere dayanıklılık gösterebilecek yapıları oluşturucu yapısal politikaların; diğer yandan sağlıklı yaşam ve çalışma koşullarını sağlayacak yapıların oluşturulup geliştirilmesi gerekli olmaktadır. Bölgesel istikrar politikasında, bölgesel ve sektörel yapı politikasının koordinasyonu ile bölgelerin ekonomik yapılarının kendi içinde dengeli olması gerekmektedir. Bölgesel istikrar politikası yapısal boyut içermektedir arzulananda amaçlara bağlı olarak uygulanacak yapısal politikalar; ya mevcut yapının korunmasına yönelik, ya da ekonomide ortaya çıkan yapısal değişimlere daha hızlı uyum sağlanmasına yönelik veya mevcut yapının değiştirilmesi ve geliştirilmesinin teşvikine yönelik olabilmektedir.

3. Dengeleme ve eşitleme amacı, ekonomik kaynakların bölgeler düzeyinde dengeli ve nispi olarak eşit dağılımının sağlanmasına yöneliktir. Böyle bir politika yaklaşımı ile bölgeler arasındaki gelir ve refah dengesizliğini azaltarak, bölgede sağlıklı çalışma ve yaşamın şartlarının oluşturulması sağlanmaktadır.

Kaynak dağılımı bölgeler arasında dengelemeye yönelik strateji uygulaması, altyapı politikası, kuruluş yeri politikaları, şehirleşme ve yerleşim yeri politikaları gibi üç temel araca dayanır. Özellikle altyapı politikası diğer iki politikanın şartlarını sağlayabilmektedir. Bu nedenle bilinçli olarak planlanıp uygulanmalıdır.

Yukarıda anılan bölgesel politika amaçlarının sağlanmasında alınan önlemler için araçların seçimi, kullanım ölçüsü, zamanlaması, nerede ve nasıl kullanılacağı seçilen gelişme stratejilerinin ışığında belirlenir. Yani, büyüme veya istikrar amaçlarından hangisine ağırlık verilecekse; altyapı, yerleşim ve kuruluş yeri ile şehirleşmeye ilişkin politikalar seçilen stratejilerin özelliğine uygun biçimde kullanılır.

Bölgesel dengesizlik kalkınma stratejileri açısından değerlendirildiğinde, bölgesel ve sektörel önceliklere dayanılarak belli alt bölge ve sektörler öncelikler tanınması gerekmektedir. Bu şekilde benimsenen dengesiz kalkınma stratejisi ile oluşturulan kalkınma kutupları aracılığıyla gelişme kademe kademe mekana yayılacaktır. Çünkü, ülkemiz ve diğer bir çok ülke uygulamasında, yüzeysel ve geniş bir alana yayılan tedbirlerin uzun vadede pek yaralı olmadığı görülmüştür. (Duran, 1977, 38)

Gerek gelişme merkezleri ve gerekse sürükleyici nitelikteki öncü sanayi birimleri gerekli altyapı imkanlarının bulunduğu noktalara yönelmektedirler. Böylece bölgesel girdi-çıkı ilişkileri ileri ve geri bağlantılar vasıtasıyla yakın mekanlara doğru dalga dalga yayılır. Sürükleyici olarak belirlenen endüstri, bölgenin doğal kaynaklarına, üretim çeşidi ve yapısına, kalkınmışlık düzeyine uyumlu olmalıdır. Çünkü bu uyum sağlandığı derecede, öncü sektör büyüyüp gelişme imkanı bulabilecektir. (Duran, 40)

3. TÜRKİYE'DE BÖLGESEL KALKINMA POLİTİKASI

Türkiye'de sistematik şekilde bölgesel kalkınma politikalar planlı dönemde oluşturulmaya başlanmıştır. Ülkemizde uygulanan kalkınma planlarının hepsinde, bölgesel kalkınma ve planlama konuları birlikte yer almıştır. (Erkan, 1995, 238)

I. BYKP'nın hedef ve stratejilerinin yatırım politikası ile ilgili düzenlemeleri içinde, "bölgeler arası dengeli bir kalkınma amaçlanarak, varolan bölgeler arası dengesizliğin giderilmesi öngörülmüştür. (I. BYKP, 527) Bu amacın gerçekleştirilmesi için işletmelerin kuruluş yeri tercihlerinde geri kalmış bölgelere yönlendirilmesinin teşviki ve etraflı bölge kalkınma planları hazırlanması öngörülmektedir.

II. BYKP'nda "bölgeler arası dengeli gelişmeyi" sağlayacak yatırımların "az gelişmiş bölgelerin büyüme potansiyeli yüksek stratejik şehir merkezlerinde yoğunlaştırılarak" büyüme noktaları oluşturulması amaçlanmıştır. (II.BYKP, 263) Araç olarak da kamusal altyapı yatırımları öngörülmüştür. (MGK, 117)

III. BYKP'da bölge kavramı yerine Kalkınmada Öncelikli Yöre (KÖY) ikame edilerek, planlama sorunları açısından ilk iki planla uygunluk gösterir.

IV. BYKP, öngörülen araçlar bazında kamu altyapı yatırımları ve özel sektör yatırımlarının teşviki benzer araçlar öngörülmektedir.

Fakat ekonomik ve sosyal planlamaya mekan boyutu eklenerek, geri kalmış bölgelerin hızlı kalkınmasını sağlamak için "bölge gelişme anlayışı" ile soruna yaklaşılmaktadır. Bu anlayış çerçevesinde GAP gibi büyük projelerin hazırlanması üzerinde durulmamıştır. (Erkan, 1987, 208)

V.BYKP bölgesel gelişme açısından pek yenilik getirmemiştir. Dengesizliği azaltmak için bölgesel bazda tanımlanan Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerindeki KÖY'lerdeki teşvik ve yönlendirme araçları üzerinde durulmakta, büyük ölçekli yatırımlar yerine, emek yoğun küçük ölçekli itici güç özelliği taşıyan projelerin teşviki öngörülmektedir. Ayrıca fiziki teşvik aracı olarak "Organize Sanayi Bölgeleri (OSB)"ne yer verilmektedir.

Altıncı ve Yedinci Planlar bölgesel gelişme politikalarıyla ilgili olarak dikkate değer farklılıkların olmadığı ifade edilebilir. Beşinci planda farklı olarak Altıncı Planda Bölge Planlaması Yaklaşımı" yerini "Bölgesel Gelişme" yaklaşımına terk etmiştir. (Dinler, 1994, 208)

Bölgesel gelişme sorunun bölgesel planlama ile birlikte düşünülerek, uzun vadede kalkınma planının bölgeselleştirilmesi çabası içine girilmesi gerekir. Bu amaçla, ulusal kalkınma amaçlarına uygun bölgesel planları (GAP vb. gibi) yürütülerek, bu bölgesel planların tüm ülkeyi kapsamı ilkesi benimsenmelidir. (Dinler, 1994, 214)

4. BÖLGESEL GELİŞMEDE TEŞVİK TEDBİRLERİ UYGULUMASI

Bölgelerarası gelişmişlik farkları hem gelişmiş ve hem de AGÜ'de görülebilmektedir. Fakat iki ülke grubu arasında yoğunluk ve mahiyet farklılığı bulunmaktadır. Gelişmiş ülkelerde problemlili bölgeler endüstriyel faaliyetlerin henüz filizlenmediği, ekonomisi daha çok tarıma dayalı bölgeler ve gerileyen sanayiler dolayısı ile ekonomik etkinliği azalan bölgeler olduğu halde, gelişen ülkelerde ise geri bölgeler alt yapısı eksik, tarımsal karakterli ve işsizlik nedeniyle dinamik nüfusu kaybeden bölgeler olmaktadır (Dinler, 1994, 284). Bu nedenle dengesizliği azaltıcı politika araçları ve uygulaması da farklılaşmaktadır. Geri kalmış bölgelerin daha hızlı kalkınmasının gerçekleştirilmesinde her halükarda devlet desteğine gerek duyulmaktadır (Çiloğlu, 1997,3).

Devlet teşvik tedbirleri uygulaması ile, geri kalmış bölgelerde yatırım maliyetlerinde düşme sağlayacak avantajlarla, işletmelerin karlılığını artıracak çeşitli avantajlar sunmaktadır. İşletmeleri geri kalmış bölgelere çekmeye yönelik teşvik tedbirlerini, yatırım maliyetlerini ve girdi fiyatlarını düşürmeye yönelik tedbirler ve çıktı fiyatlarında iyileştirme sağlayıcı tedbirler olarak gruplandırabiliriz.

Uygulama açısından teşvik tedbirlerini beş grup altında toplayabiliriz:

1. Vergisel Avantajlar: yatırım indirimi, hızlandırılmış amortisman, karların farklı verilendirilmesi gibi gelir vergisi avantajları ile muafiyet, taksitlendirme ihracatta vergi iadesi Vergi, Resim, Harç İstisnası gibi gümrük vergileri avantajları bu kapsamdadır. Ayrıca yerel vergiler ve kayıt – tescil vergileri avantajları gibi vergisel nitelikli avantajlarda bu kapsamda sayılmaktadır.
2. Kredi Avantajları: geri kalmış bölgelerdeki yatırımlar ve işletmeler için uzun vadeli faizsiz veya düşük faizli kredi uygulamaları
3. Diğer mali avantajlar olarak,
 - Gelişme ve teşvik fonları
 - Devlet iştiraki,
 - Döviz tahsisinde öncelik
 - Katlı kambiyo kuru uygulaması
 - Kamu ulaştırma araçlarında indirimli tarife
 - Nitelikli eleman yetiştirmeye devlet katkısı
 - Devlet ve yerel yönetimlere ait tesis, bina ve arsaların devri veya ucuza kiralaması
 - Sağlanan istihdama para yardımı v.b.
4. Kamu ihalelerinde öncelik ve Devletçe Alın Garantisi sağlanması (zararların tazmini,
5. Organize sanayi bölgeleri (OSB) oluşturmaktadır.

5. TÜRKİYE'DE TEŞVİK TEDBİRİ UYGULAMALARININ BÖLGELER İTİBARIYLA DAĞILIMI

Ülkemizde bölgesel gelişmişlik farklarının azaltılmak amacıyla sistematik teşvik tedbirleri uygulaması planlı döneme rastlar (1968). 1968 yılından 1977 yılına kadar geçen 10 yıllık dönemde toplam Marmara Bölmesinde 1661, Ege'de 502 yatırım teşvik görünken, Doğu Anadolu Bölgesinde 169, Güneydoğu Anadolu Bölgesinde ise 193 adet yatırım teşvik edilmiştir. Teşvik belgeli yatırımlarda gerçekleşme oranının en düşük olduğu bölgelerde yine geri kalmış bölgelerdir (Sahtiyancı, 103).

TABLO 1

Toplam Yatırım Tutarları İtibariyle Teşvik Belgelerinin Bölgelere Göre Yüzde Olarak Dağılımı (1968-1977)

BÖLGELER	1968	1969	1970	1971	1972	1973	1974	1975	1976	1977
MARMARA	59.5	53.4	32.8	26.8	38.20	52.0	27.8	48.8	41.7	25.0
İÇ ANADOLU	8.7	3.1	3.6	45.3	13.2	10.8	18.8	12.2	20.5	29.2
EGE	5.7	1.6	2.9	3.4	14.4	9.8	17.4	6.9	13.3	15.1
AKDENİZ	6.8	12.9	33.4	18.4	23.0	16.9	21.9	13.8	13.8	9.8
KARADENİZ	0.8	27.8	18.9	3.0	3.0	4.7	6.0	8.5	7.6	9.8
DOĞU ANADOLU	0.9	0.9	0.6	1.4	3.2	1.8	4.8	4.1	2.4	3.1
GÜNEYDOĞU ANADOLU	0.9	0.3	7.5	3.3	2.7	1.2	3.1	.32	0.4	7.7
ÇOK BÖLGELİ	16.6		0.2		2.4	2.7	0.2	2.6	0.4	0.3

KAYNAK : Erkal SAHTİYANCI, "Türkiye'de Teşvik tedbirlerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı ve Değerlendirilmesi", İTO, Türk Sanayinde Teşvik Tedbirleri Semineri, 25Aralık 1978. İstanbul'a göre düzenlenmiştir.

1980- 1995 yılları arasındaki 15 yıllık dönemde Güneydoğu Anadolu bölgesinde toplam 2986 adet proje teşvik edilmiştir. Ülke geneline göre oranı %8.74 bu projelerin toplam yatırım tutarı itibarıyla oranı ise daha düşük ve %5.35'tir. Öngörülen istihdam payıda %6.59'dır. Bu dönemde bölgede gerçekleşen proje adedi 719 ve gerçekleşme oranı da %6.86 olmuştur. Bölgede gerçekleşen sabit sermaye yatırımlarının payı %4.41'den 1996 ve 1997 yıllarında da Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerinde, her yıl için beşbinin hemen üzerinde yatırım teşvik görmüştür. 1996 yılı için Doğu Anadolu bölgesinde belgeli yatırım projesi adedi 112/5023 ve Güneydoğu Anadolu bölgesinde ise 312/5023 olmuştur. 1997 yılı için oran ve harcamalar pek değişmemiştir. Sırasıyla 119/5144 ve 416/5144 tir.

Toplam yatırım tutarı itibariyle bakıldığında da oranların hep yüzde onun altında kaldığı görülür.

1990'dan itibaren Doğu Anadolu illeri için verilen teşviklerin Türkiye geneline göre oranı %22.17 iken 1991'de % 10.59, 1992'den itibaren düşüş kaydederek %2.64, 1993'te % 2.33, 1994'de %2.80, 1995'de ise %1.44 olmuştur. Bölge 1990 sonrasında çektiğini daha da yitirmiştir. (Hatiboğlu, 1996, 32)

1990 sonrası Güneydoğu Anadolu Bölgesi için durum farksızdır. Türkiye geneline göre 1990 yılında %36 olan teşvik sayısı, 1991'de %14.53, 1992'de %2.06, 1993'te %3.15, 1994'de %3.81 ve 1995'de ise %5.16 olarak gerçekleşmiştir. Türkiye genelinde teşviklerde belirgin bir artış söz konusu iken, bölge için teşvik talebinin azalmasının em önemli nedeni, bölgedeki siyasi istikrarsızlıktır.

Diğer bir neden ise, 23.2.1991 tarihli Bakanlar Kurulu Kararı ile, Teşvik belgeli yatırımlara hibe olarak ödenen Kaynak Kullanımını Destekleme Piriminin düşük faizli krediye dönüştürülmesi ve bazı sektörlerin teşvik kapsamından çıkarılması KÖY'lerde teşvik belgesi talebini azaltmıştır. (DPT. KÖY, 1992, 159)

TABLO 2
Toplam Yatırım Tutarları İtibariyle Teşvik Belgelerinin Bölgelere Göre Yüzde Olarak Dağılımı (1980-1989)

BÖLGELER	1980	1981	1982	1983	1984	1985	1986	1987	1988	1989
MARMARA	38.8	60.2	57.8	52.4	47.9	35.6	39.8	28.6	43.1	411.2
İÇ ANADOLU	14.1	18.8		-8.1		16.7	25.9	8.2	11.5	8.5
EGE	9.3	8.1	7.1	14.4	27.2	27.5	8.1	14.8	14.5	11.2
AKDENİZ	13.6	14.1	8.9		8.4	7.5	9.8	11.6	10.5	11.4
KARADENİZ	20.0	6.7				4.2	6.6	4.3	3.7	4.4
DOĞU ANADOLU	12.3	4.1				1.4	3.0	1.4	2.7	3.9
GÜNEYDOĞU ANADOLU	1.9	4.9				7.2	6.6	5.4	11.7	8.2
ÇOK BÖLGELİ								25.7	2.4	11.3
DiĞERLERİ			26.2	25.1	16.5					

KAYNAK : - İSO, 1987 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi, Mart 1987.

- İSO, 1988 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi, Mart 1988'e göre düzenlenmiştir.

- Sedat YÖRÜK, "teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü ve Faaliyetleri", Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Cumhuriyetin 70. Yılı Özel Sayısı.

TABLO 3
Toplam Yatırım Tutarı İtibariyle Teşvik Belgelerinin Bölgelere Göre
Yüzde Olarak Dağılımı (1990-1997).

BÖLGELER	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997
MARMARA	33.7	31.2	55.6	43.9	46.2	41.3	49.2	44.0
İÇ ANADOLU	6.3	17.5	13.7	18.2	9.8	11.1	11.5	13.6
EGE	8.7	10.8	9.5	8.8	11.9	12.4	10.0	14.7
AKDENİZ	1.1	11.6	8.3	11.7	7.6	15.9	11.7	12.9
KARADENİZ	5.6	4.9	7.0	7.8	6.4	2.6	4.3	3.8
DOĞU ANADOLU	10.8	4.4	1.6	1.5	4.3	3.0	2.2	1.9
GÜNEYDOĞU ANADOLU	22.6	12.6	2.3	5.4	6.0	13.2	9.6	7.1
ÇOK BÖLGELİ	0.4	7.1	1.9	2.7	7.8	0.4	1.5	2.1

KAYNAK: Ahmet İNCEKARA, İTO, Türkiye’de Teşvik Sistemi Yayın N:1995-10.

-DPT, Temel Ekonomik Göstergeler (Temmuz 19989, Haziran 1990, Ekim 1995, Mart 1996)

-DTM, Başlıca Ekonomik Göstergeler (Mart-Temmuz 1997, Ekim 1998) göre düzenlenmiştir.

İzlenen politikalar çerçevesinde devletin teşvik politikalarının, ekonomide milli gelir (MG) oluşumunda ve makro dengelerin gerçekleştirilmesinde stabilizatör rolü olması beklenir. Fakat ülkemizdeki devletin teşvik politikaları dalgalanmaları sebep olmaktadır. Nitekim yatırım teşviklerinin direkt ve indirekt değişmesi, çeşitli maliyetler yoluyla kamu gelirlerini, parasal teşvikler oluyla kamu harcamalarını, yatırımların sektörel ve bölgesel nispi karlılıklarını belirlemektedir. Bu değişmeler, teşvik tedbirlerinin etkinliğini çeşitli yönlerde etkilemektedir (TOBB İktisadi 1991, 5)

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yatırım maliyetini, girdi fiyatlarını düşürmeye ve çıktı fiyatlarını değiştirmeye yönelik şekilde gruplandırığımız teşvik tedbirlerinin sayısı bir hayli fazladır ve her birinin etkinliği farklılık arz eder. Bu tedbirlerin etkinlikleri ülkenin ve bölgenin özelliklerine göre değişir. Etkinlik sağlanması için, teşvik edilen projelerin gelişme olanakları gösterir nitekte olması, teşviklerin genel değil seçici olması, vergi yönetiminin güçlü olması ve vergi kaçakçılığının yaygın olmaması, ekonomik ve siyasi istikrar bölgenin fiziki ve beşeri kaynakları, ulaşım imkanları, bölgenin altyapısının düzeyi, bölgenin gelir düzeyi vb. diğer

faktörlerin varlığına ihtiyaç vardır. Ayrıca, teşviklerin de yatırım ve yatırımcının amaçlarına uyum sağlayacak şekilde uygulanması da etkinlik üzerinde belirleyici role sahiptir (Ör. ileri teknoloji gerektiren yatırımlar için hızlandırılmış amortisman uygulaması gibi).

Ülkemizde bölgesel gelişmişlik farklarını azaltmak amacıyla teşvik uygulaması planlı kalkınma döneminde başlamıştır.

1968 yılından 1998 yılına kadar geçen (30 yıllık) dönemde teşvik uygulamalarında bölgeler itibarıyla farklılaşma, geri kalmış bölgelerin daha hızlı kalkınmasını sağlayamadığı gibi, gelişmiş bölgelerle aradaki farkın daha da açılmasını sonuçlandırmıştır. Yukarıda belirtildiği üzere ilk yıllarda olduğu gibi son yıllarda da teşviklerden en çok pay alan bölgeler Marmara ve Ege Bölgeleri olmuştur. (Doğu ve Güneydoğu, Karadeniz Bölgeleri daha az pay alabilen bölgelerdir) Böyle bir olumsuz sonucun ekonomik siyasi, sosyal, beşeri, coğrafi, kültürel, eğitim kaynaklı nedenleri yanında; kalkınma planlarının bölgesel dengesizliğe yaklaşımı ile, teşviklerinde sektörel bazda düzenlenip, bölgelere göre farklılaşma yapılarak uygulanması, teşviklerin yaygın olması gibi nedenleri olabilir.

Bölgeler arası dengesizlik sorununu çözmek için;

1. Altyapı ve sanayi altyapısının geliştirilmesi gerekir. Bu amaçla OSB kurulması, yapay kalkınma kutupları oluşturulmalıdır.
2. Doğu ve Güney Doğu vd. bölgelerin ekonomik kaynaklarına ve ihtiyaçlarına yönelik projelere öncelik verilmelidir. Böylece bölgenin kaynakları ekonomiye entegre olabilecektir.
3. Kırsal kalkınma projelerinin geliştirilip yaygınlaştırılması suretiyle kırsal kesimin gelir düzeyinin yükseltilerek, bölgede gerçekleştirilecek yatırımların ürünlerine olan talebin geliştirilmesine katkıda bulunabilirler.
4. Planlama yaklaşımının GAP gibi bölgesel planlama bazına kaydırılması gerekir.
5. Bölgelerde eğitim ve kültür düzeyinin yükseltilmesi siyasi istikrarın ve normal sosyal düzenin sağlanması için gerekli gayret gösterilmelidir.
6. Bu bölgelere sınır ve yakın olan ülkelerle ekonomik ve ticari ilişkiler geliştirildiğinde bu bölgelerde üretilen ürünler bir kısım dış pazarlara yaklaşmış olacaktır.

Mevcut durum dikkate alındığında ve bu durum devam ettiğinde ekonomi kuralları hakimiyetini sürdürecektir, bu bölgelerdeki itici güç, gelişmiş bölgelerdeki çekici güç, geri kalmış bölgelerin ekonomik kaynaklarını kendilerine çekmeye devam edecektir. Çünkü rasyonel düşünen herhangi bir girişimci, uzun süre destek olmaksızın karlılığını devam ettirebileceği bölgeleri seçecektir. Teşvik tedbirlerinden sağlanacak yaralar ise kısa vadeli-
dir.

KAYNAKLAR

- ÇİLOĞLU, İsmail; **“Teşvik Sisteminin Değerlendirilmesi”**, Hazine Dergisi, Ekim 1997.

- DİNLER, Zeynel; **Bölgesel İktisat**, Ekin Yayınları, Bursa, 1983.

- DPT, **Kalkınmada Öncelikli Yörelere Raporu**, 1992.

- DPT, **Planlar** (I, II, III, IV, V, VI, VII).

- DPT, **Temel Ekonomik Göstergeler**.

- DURAN, Mustafa S.; **“Kalkınma Stratejileri ve Teşvik Politikalarının Belirlenmesi”**, Hazine Dergisi, Ocak 1997.

- ERKAN, Hüsnü; **“Bölgesel Kalkınma”**, Gelişme İktisadı (Edit. Tamer İşgüden vd.), Beta Yayın, No: 601, İstanbul, 1995.

- ERKAN, Hüsnü; **“Sosyo-Ekonomik Bölgesel Gelişme**, Bornova, 1987.

- HATİBOĞLU, Ömer V.; **Terör ve Güneydoğu Sorunu-Ekonomik Boyut**, İntermedya Ekonomi Dergisi Eki.

- İNCEKARA, Ahmet; **“Türkiye’de Teşvik Sistemi”**, İTO, 1995-10.

- İSO, **1987 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi**.

- İSO, **1988 Yılı Başında Türkiye Ekonomisi**, Mart 1988.

- İTO, **Ekonomik Rapor**, 1997.

- SAHTİYANCI, Erkal; **“Türkiye’deki Teşvik Tedbirlerinin Bölgeler İtibariyle Dağılımı ve Değerlendirilmesi”**, İTO, Türk Sanayiinde Teşvik Tedbirleri Semineri, 25.12.1978.

- TOBB, **İktisadi Rapor**, 1991.

- Türkiye’de Bölge Planlamasının Evreleri, **MGK Genel Sekreterliği Yayınları**, No:2, Ankara-1993.

- YÖRÜK, Sedat; **“Teşvik ve Uygulama Genel Müdürlüğü Faaliyetleri”**, Hazine ve Dış Ticaret Dergisi, Cumhuriyetin 70. Yılı Özel Sayısı.